
»CULTURELE ANTROPOLOGIE« NA NIZOZEMSKEM

BORUT BRUMEN

Antropološki oddelek nizozemskega sociološkega in antropološkega društva izda v vsakim novim desetletjem zbornik, v katerem je predstavljen razvoj antropologije v minulem desetletju.¹ Za obdobje med leti 1970–1980 je zbornik uredil dr. Peter Kloos, znanstveni delavec univerze v Amsterdamu, ki je na kongresu ICAES v Zagrebu predstavil glavna področja delovanja in probleme nizozemskih antropologov. Na osnovi razgovora in literature, ki jo je poslal dr. Kloos, sem pripravil predstavitev razvoja antropologije, metodoloških izhodišč, sistema študija, odnosa med muzeologijo in antropologijo ter urbane antropologije na Nizozemskem.

Korenine antropološkega delovanja na Nizozemskem segajo v 19. stoletje, ko se je pričelo znanstveno raziskovanje in predstavljanje zbirk »kuriozitet«. To delo je bilo usmerjeno v predstavitev ljudstev tedanjih nizozemskih kolonij v jugovzhodni Aziji in na Karibih. Leta 1865 je bil v Harlemu ustanovljen Colonial Muzeum, predhodnik današnjega Tropen Muzeuma v Amsterdamu, ki je z izdelanim sistemom akademske klasifikacije in interpretacije muzealij pomenil dokončno ločitev muzejev od zbirk »kuriozitet«. V začetku 20. stoletja se izoblikuje znanstvena disciplina, imenovana »volkenkunde«, katere temelje sta postavila evolucionist S. R. Steinmetz (1862–1940) in začetnik nizozemskega struktura-

lizma J. P. B. de Josselin de Jong (1886–1974). Nizozemska antropologija je bila v tem obdobju usmerjena izključno v raziskovanje neevropskih področij (še posebej nizozemskih kolonij), z raziskovanjem Nizozemske in Evrope pa so se pričeli ukvarjati sociologi. Amsterdamska sociološka šola kot nosilka te usmeritve je sestavljala povezavo med sociologijo in humano geografijo, zato so jo poimenovali sociografija. Ukvarjali so se predvsem s specializiranimi tematskimi študijami, ki so jim v tridesetih letih sledile prve monografije mest in vasi pod močnim vplivom takratne »nove etnografije«. Značilnost te usmeritve je izrazita metodološka usmeritev v raziskovanje sedanjosti etnokulturne podobe Nizozemske in uvedbo metode opazovanja z lastno udeležbo. Najpomembnejša nosilca dela tega obdobja sta Henk Dijkhuis s študijo o delavski četrti v Amsterdamu in F. van Heeks z znanstveno predstavitvijo položaja kitajskih priseljencev na Nizozemskem.

Tudi po II. svetovni vojni se antropologi niso odločali za raziskovanje Nizozemske in Evrope. Vrstile so se redke posamične študije vasi in šele v šestdesetih letih je opazna močnejša usmeritev v raziskovanje domače kulture kot posledica:

- a. politične osamosvojitve nekdanjih nizozemskih kolonij;
- b. univerzitetno usmerjenega raziskovanja industrijsko nerazvitih dežel zahodne Evrope;

c. tretjega sveta v lastni deželi, saj 5 % nizozemskega prebivalstva predstavljajo priseljenci.

V metodološkem okviru sta se izoblikovali dve usmeritvi, ki danes določata mesto antropologije na Nizozemskem. Prva in najmočnejša je strukturalna usmeritev univerze v Leidenu, katere začetnik je bil J. P. B. de Josselin de Jong. Nizozemski strukturalizem ne pomeni homogenega vzorca jasnega sistema idej, vrednot in pravil, s katerimi se izdelata teorija in osnova za raziskovanje. Je primer, kako lahko neka splošna načela posplošimo v določene strukturalne skupine tako, da je nek pojav razpoznaven kot znak, to pomeni, da je nek socialnokulturni pojav determiniran s položajem, ki ga zavzema v strukturi totalne kulture. Zaradi tega sem empirični podatek v končni analizi nima odločujočega pomena. Empirični podatek je pomemben pri analiziranju pojava kot predmet razpoznavanja prioriternih določujočih zakonov ali dejstev. Če je namen strukturalne analize razkrivanje teh determinirajočih načel, pa je značilnost nizozemskega strukturalizma v poudarku zavestne funkcije pomena (meaning) in vplivu konkretnega dogodka (kot posledice) na vsebinske (underlying) strukture. Gre za dopolnjujoč odnos med strukturo in pomenom ter strukturo in dogodkom, kar prispeva k lažjemu in boljšemu razkrivanju vsebine socialnokulturnih pojavov.

Druga usmeritev je transakcionalna metodologija univerze v Amsterdamu, nastala na osnovi predavanj Jeremyja Boissevain leta 1966. Določa jo dolgoročno raziskovanje kulturne podobe Evrope na osnovi Marxovih in Norbert Eliasovih dialektično materialističnih metodoloških izhodišč. Predmet dela ni posameznik, ki je že določen s socialno pripad-

nostjo ali življenjskim stilom, temveč človek, ki zaradi dialektičnih zunanjih in notranjih vzrokov zavzema točno določeno mesto v družbi. Rezultati te šole se od leta 1974 predstavljajo v publikaciji »Papers on European and Mediterranean Societies«.

Študij »culturele antropologie«, za katero Nizozemci pravijo, naj bi se prevajala z izrazom socialna antropologija, traja uradno pet let, povprečna doba za uspešno zaključen študij pa je osem let. Na začetku študija se študentje spoznavajo s pomenom teoretskih osnov in delovnih metod. V drugem delu študija mora vsak študent opraviti raziskavo, katere osnova je najmanj trimesečno terensko delo, ob katerem pa zadnje čase prihaja v ospredje vprašanje o realnosti in veljavnosti subjektivnega antropološkega terenskega dela. Že Malinovski je ugotovil, da ni nujno, da se spoznanja terenskih delavcev pokrivajo z dejanskim stanjem na terenu. Zato so nizozemski antropologi poiskali rešitev v Radcliffe-Brownovem modelu družbe kot sistemu med seboj povezanih posameznih delov, ki predstavljajo terencu tiisto ogrodje, s pomočjo katerega skrči podatke na bistvene in ki mu omogoča razdelitev snovi na razumljive strukture. Empirično terensko delo je tako bistvena metodična značilnost študija antropologije. Ob jasnih metodoloških usmeritvah in s skupno delovno metodo so se v univerzitetnih središčih specializirali za posamezna tematska področja.

a. Univerza v Amsterdamu se ukvarja z razkrivanjem dolgoročnih kulturnih sprememb na vasi, oblikovanjem kulturne podobe skupnosti in interakcijske povezave med centrom in periferijo.

b. Univerza v Leidenu je usmerjena v študij različnih etničnih skupin, teoretsko obdelavo tega

vprašanja in raziskovanje migracij, asimilacij in akulturizacijskih problemov.

c. Univerza v Utrechtu je središče urbane antropologije in je usmerjena v raziskovanje kulturnih pojavov, nastajajočih v urbanih okoljih.

Znanstveno antropološko muzejsko delo se je na Nizozemskem pričelo leta 1865 v že omenjenem Colonial Muzeum v Harlemu. Merilo za zbiranje muzealij ni bilo več njihova eksotičnost, temveč so pričeli zbirati muzealije kot predmete iz vsakdanjega življenja. Vse do II. svetovne vojne so bile muzejske ustanove močno povezane z univerzami, vendar namenjene bolj ali manj samo znanstvenim delavcem. Po II. svetovni vojni se muzeji ločijo od univerz zaradi izključitve samostojnega predmeta materialna kultura iz univerzitetnih učnih programov. Značilnost antropoloških muzejev na Nizozemskem postanejo opisne in primerjalne študije iz materialne kulture, opisovanje človeka in analiza ter predstavitev vseh oblik njegovega vsakodnevne udejstvovanja. Dokončno se izoblikujejo tri najpomembnejše muzejske ustanove: Tropen Muzeum v Amsterdamu, Rijks Muzeum voor Volkenkunde v Leidenu in Muzeum voor Land-en Volkenkunde v Rotterdamu.

Danes muzejsko delo bolj kot kdajkoli prej upošteva obiskovalca in njegove želje. Zato dose dane študije in razstave »tradicionalnih« tem (lov, ribolov, roko delstvo...) zaradi »homogenizacije« materialne kulture ne morejo več ponuditi senzacionalnih razstav. Muzeji se tako preusmerjajo v predstavitev socialnih, političnih in ekonomskih problemov držav tretjega sveta, saj če so za ta svet značilni divergentni ekonomski in socialni sistemi, prenaseljenost, nezaposlenost, lakota in

onesnaženost, se mora to poznati v njihovem vsakdanjem življenju in ga tudi spreminjati.

Osnova predstavitve je še vedno muzealija, ker je preprosto materialni dokaz in dokument o tem, kaj je njen nosilec. Vendar ne gre več za funkcionalno predstavljanje zgodbe nekega predmeta. Novim muzejem je ta »zgodba-muzealija« samo osnova, iz katere se prikažejo razvoj, spremembe in današnje stanje. Pri postavljanju razstav si nizozemski antropologi pomagajo s spoznanji tistega dela vizualne antropologije, ki se ukvarja z »jezikom stvari« (the language of things). »Jezik stvari« kot združitev otipljivosti, vizualnosti in slinosti predmeta je ključ za razumevanje in predstavitev muzealij, tehnična sredstva pa so samo pripomoček za boljše razumevanje zgodbe. Uporaba tehničnih sredstev temelji na spoznanju, da medij ne pogojuje sporočila, temveč sporočilo določa izbiro medija.

Tradicionalna muzejska triada zbiranje-raziskovanje-razstavljanje se je zaradi vseh zgoraj navedenih usmeritev spremenila v nov model, raziskava-zbiranje-muzeološka obdelava-razstava, ki ga določata:

- a. znanstveno raziskovanje materialne kulture kot materialnega dokaza o človeku in njegovem razvoju, iz česar izhaja tudi merilo za zbiranje;
- b. izdelava sodobnih interdisciplinarnih in primerjalnih razstav, vključenih v razvojno politično problematiko.

Urbana antropologija je mlada veda in jo zanima urbano okolje kot prostor človekove naselitve v vsej totalni prepletenosti socialnih, ekonomskih, kulturnih in političnih elementov. Za teoretično osnovo svojega raziskovanja je urbana antropologija uporabila Webrovo dualistično koncepcijo kri-

tične primerjave centra in okolice. Ta teorija se je v praksi uveljavila predvsem zaradi nujnosti interakcijskega raziskovanja vplivov mesta na okolico ter obratno. Iz raziskav, ki so temeljile na dualističnem konceptu center-okolica, je prišlo do spoznanja, da razvoj mesta velikokrat poteka na račun odvisnosti okolice. Oscar Lewis je ta pojav poimenoval s terminom »kultura revščine«, kjer si določene skupnosti z dna družbene lestvice vzpostavijo lastno subkulturno strukturno shemo, ki jo označuje razmeroma majhna participacija posameznika v družbi. Enostranski Lewisov pristop je leta 1974 razkril in razvrednotil nizozemski antropolog R. Lambregts. Postavil je tezo, da o »kulturi revščine« ne moremo govoriti, zato ker nimamo opravka s homogeno kulturo, kjer bi se posamezni vzorci lahko prenašali brez njihove dialektične povezanosti. Bistvo raziskovanih skupnosti je v razmerah, zaradi katerih zavzemajo točno določen položaj v družbi. Te razmere pa kažejo na neenakost medsebojnih odnosov, porazdelitve moči in lastnine. Zato Lambregts model »kulture revščine« zamenja s »strukturno revščine« kot povezavo strukturne analize in dualističnega koncepta. Iz teh osnov so ob intenzivnem terenskem delu nastale raziskave J. J. van der Lindena (*The bastis of Karachi, types and dynamics*),

L. M. van der Berga (*Sqatterhouses: to remove or to improve?*) in G. J. Telkampa (*Urban history and European expansion*), ki pomenijo vrh sedaj že razmeroma visoke znanstvene podobe načina življenja v urbanem okolju.

Trdno izdelani teoretski temelji nizozemske antropologije so dokaz in porok njihovega nadaljnega razvoja. Poleg urbane antropologije prihajajo vse bolj v ospredje politična in vizualna antropologija ter neverbalna komunikacija.

Za 80. leta pa znanstveniki napovedujejo spremembe še v dveh smereh:

- a. večji delež terenskega znanstvenoraziskovalnega dela na področju Nizozemske in Evrope;
- b. »feminizacija antropologije« kot pomemben prispevek k raziskovanju novih tem in spremenjenemu pristopu do interpretacije ustaljenih tem.

Na Nizozemskem se različne vede (antropologija, zgodovina, geografija, sociologija...) ne prerekajo med seboj, kdo komu »hodi v zelje«. Z izdelano metodiko in metodologijo je predmet dela samoumevno interdisciplinarno porazdeljen. To pa je področje tiste prakse, s katero bi morali v Sloveniji prekiniti v prid interdisciplinarnosti, če ni le-ta zgolj ideološki obrazec, saj so potem stvari tako ali tako jasne.